

Naaoutchoué Éloi

É PWA ÂJUPÄRÄ
BÉA GOO
WĒ NÄPÔ PRÄCI

PRÉAMBULE
DE L'ACCORD DE NOUMÉA
DU 5 MAI 1998
TRADUCTION
EN LANGUE PAICÎ

Natel

**É PWA ÂJUPÄRÄ BÉA GOO,
WĒ NÄPÔ PRÄCI**

PRÉAMBULE DE L'ACCORD DE NOUMÉA
DU 5 MAI 1998
TRADUCTION EN LANGUE PAICÎ

Traduction (non officielle) en paicî
du préambule de l'Accord de Nouméa,
faite à l'initiative de Monsieur Éloi Naaoutchoué.

Note de l'auteur

La raison qui m'a incité à traduire le préambule de l'Accord de Nouméa du 5 mai 1998 est la suivante :

La France a reconnu le fait colonial.

J'avais tout de même envie de traduire le préambule dans ma langue, le paicî, pour mieux m'en imprégner. Ainsi, j'écris des mots, des expressions qui font partie de « mon parler », de mon vécu et qui me donnent des émotions positives et négatives. Dans tous les cas, cette démarche m'aide à avancer dans la situation politique actuelle.

Éloi Naaoutchoué

1- Nā é pacimä pöwéö kê präci, nä göö, ê pô mainä, é tu nêê James Cook, ä é inä goo é pä, Nouvelle-Calédonie, nä 24 septembre 1853, é pa ba kê, ê näpô, wiärä nä èë, nä rë côôinârî diri, pä näpô kê tèèpa popwaalé mä américain. Wë näpô präci, nä, ê näigé, nä é töpö, mä tèèpa âboro duu, nä, cä é ca tââ nââ tärü. Nä 1854, ä ê pä näja pwicö, ê pwi nä pi töpö, mä tèèpa ukai mainä, nä, nyê ticè i pii popai goo, ba, cä ca côô inä tèèpa aporo näpô.

Äco, pwa näpô bë, nä, cä ca ticia nä.

Ê görö pô mainä goo, mä ê pä pô kîrîwî goo, nä rë nyê wâro gö, ê, pä paa mä ilëri, nä inä go rë pä kanak. Nyê wë i lë, nä töimîrî mä i pa gù, pai wâro kërë, mä ê cèrë rë mä tüâ kê rë, nä côô i nä rî rë goo, ê pai rë, ä ê nêiaapiä nä pécëri, ê pwa côô âboro, mä ê pai pa pärä wë. Ê nânêêmûrû wâro kê rë, nä rë töpari, nä nââ, pwi nä cööbé gé nââ pwi nä rë pari, ä nä ârâporomê jè goo.

Ê pai côô i nârî pwi kanak, nä, ê nü mä waapwii kê, nââ, ê nä puu tii, mä mwäri kê. Wë pwi âboro, é, ê jèpa tââ mä wâo, nä, é aporo nä iri wä, é aporo nä môttö, é aporo nä wië, é aporo pwärä näiriwä, ä, é nyê pi aabori é, mä pi wârori nââ, ê näigé, nä é pi töpö, mä përe tââ mä wâo, nä é pa tââ bori rë. Ê pai tu nê kê, ê pwi nä tââ görö ârâporomê, mä, ê èë nä é töpö, ä ê näigé nä é pi pii, mä përe tââ mä wâo, nä jèpa tââ nââ, au tââ kê rë.

2- Ê pai pa dômê kê pwi popwaalé, ê wâro kê, mä ê nä èë kê, mä ê pai é, nä é pa gé nââ, ê cèrë, mä tüâ kârä näpô, kê tèèpa popwaalé, ba nümä rë, nä rë pa pi tüâ kârä diri göröpuu.

Wâru pä ilëri mä paa nä, më nä përe nä dau wä gé bë, jè inä nä nââ pairi popwaalé pä, XIXe mä XXe siècle, ba, nyê cimwû nä au nîimîrî kê rë pä, ê wâro nä rë pa dômê, nä dau wädé jii wâro nä tââ nî, ba, rë cèiki nä goo wâârî kê rë, ä, nä cèrë më görö göri, é, rë nyê më, nä müdërë, cè jè ämû wâro, nä dau wädé nî, görö Calédonie. Rë tââ boo, ä rë töpö pwé mä müûê. Rë nyê pa dômê wiä rë, ê pwi nä töpari tē rë, mä tēpiri tē rë, nä au nîimîrî kê rë, ê pai töimîrî mä ê pai nîimîrî kërë nä iri âboro goo, ê pä pwi nä rë tāmägööri, ä, ê pai tē tēpacîrî kê rë pä, o wä nî, cè pai wädé kârä wâro kê rë, mä pai côô kê rë döpaé é wädé nä, é tââ nââ wâro kê rë, pai côô ba èpë kërë, mä ê pai paé mä më kërë.

Wä ja tēpé bë, tèèpa âboro tāmängä, tèèpa pé, tèèpa näipwa, tèèpa doté, tèèpa cämû goro pä näporomärä wakè, tèèpa wii nä nââ tii ê pwi nä pwa, tèèpa coda, tèèpa tēi mä tûârî, mä pwa, mä töpö, ê pai wädé wë rë wâro, nä wë i lë nä tēpiri pai tēi ba wädé. Nyê më gé goo rë, pä, nä rë tāmäärî pwi kanak, ä nä rë tââ goo é, nä goo ê pai cögai é, nä wâro kê.

Ê âmu pubu, goro âboro, nä mä tē tömê, nyê cibërë göö pai tââ goo kërë, pai pa dômê wë tāmängä, mä é nââ mä wâro mwânî, nä tââ nââ, ê atû nä puu pörö, mä

ê mwânî , nâ tââ nââ wakè nâ puu, é tu béé rë, é pi tûâ mainä, nâ goo pai pwa wè, é nâ nêêmûrû wâro, kè pwi âboro nâpô Calédonie. Ê pai wâgo kërë, mä ê pai pâmäri kè rë, é cèrë rë, mä tûâ kè rë, nâ goo wakè kè rë, nâ, ä ka, pwi nâ o mä tââ, ba nâ o mä töpwö, é ämû pai tÛpiri wè, é pai pa gù wè, diri, é pä nâ nêê wakè.

Pi wakè kè nâpô Calédonie mä nâpô mainä präci, nâ wäiti nâ é tââ wê, nâ jè nyê po dau göiri, nâ, êdiri é pwi nâ, nâ pwa, mä nâ inä, nâ nî, nâ, o nyê cibërë tömê gé nâpô mainä. Ê pwi näigé bë, nâ tömê co, ba, cê côô i nâ rî pä, nyê ité nî, ä é âboro, nâ mä ämû tö mê, nâ rë mââgé nâ, pai tÛwè bèèpwiri.

3- Ê jè tèèpaa mê, é pÛrë, nâ, nâ é côô i nârî, wè é nâpô präci é pwi nâ é pwa, nâ pÛrë bèèpwiri, nââ bëutê kärä nâ èë mä tÛrù kè, ä co, o nyê tÛ pwa pwéla, nâ cipëpa.

Ê mââgé gé nââ, pai töpö kè nâpô präci, é pwöwéö kè, nâ ba nyê tia goo, nâ bë nî, nâ é ba nyê wä goo tèèpa âboro duu, tèèpa aporo nâpô.

Ê pä tââ, nâ papwicîrî ji re nê rë, mä ê nâ puu kè rë. Po dau wäru, é pä nâ puu, nâ pa jii, pä tââ mä wâo, ä kaa nâ rë imwäü, jii nâ puu ti mä mwâri kè rë, tégötù rë jii nû mä waapwi kè rë, gé nââ, nâ töémîrî nâ wê, é pwärä wâro kè rë, ba, wê nâ pa tââbori rë nâ wê, tèèpa nyîmü rë mä upÛrë, ä kâ mäjoro é, mä rë tuba tiëü, é cèrë rë mä tûâ kè rë, nâ côô i nâ rî, tèèpa âboro duu aporo nâpô.

Ê cÛrë pwi kanak, mä tûâ kè, nââ wâro kè, gö nâ puu ti mä mwâri kè, wé nâ inä pä, nyê côô i nâ rî tÛ, pä, é nyê tââ é pëé, ä co, nâ jè cê wädé, ba jè cä é cimwû. Ê pai tèèpa mê, kärä âboro, nâ tÛdidiri tââ mä wâo. Ê pai cê tãmäägöri mä ê pä, pai pi popai tärä pa pi tûâ, nâ, ä ka pwi nâ cibërë mäjoro é, pai cê côô i nârî tèèpa ukai mainä bä, nâ mä töcia tèèpa âboro duu, nâ o mä nââ tÛ rë, bwë mä ârâbwé. Ä ka pwi nâ mä dau töpö mââgé.

Ä pÛrë bèèpwiri mwärä, êdiri, é pwi nâ pwa aru î pwi kanak nâ goo, nâ, nâ cä rë côô i nâ ri, ä rë mürä.

Béré pai cê côô i nâ rî bèèpwiri, é tãmängä kè pwi kanak nâ é töpari, nâ, é pai töpö câmü tÛ, nââ, cè pai paé mä mê kè, ä é pai cê nââ tÛ, é tÛrù, ba nâ é mä töpö, é pai tÛi kè, goo nâpô kè, ä co ba, wäru tèèpa kanak nâ rë bë, nâ nââ i tapo paa mänä, nâ i pwa mürü präci.

Wè tèèpa kanak, nâ pwa babé wârî rë, rë po dau tââ göröigé jii wakè mwânî, cê popa rë, nâ nââ pä wärä pi tûra goo pai pa pärä wè nâpô kè rë, ä co, o cä rë ca tÛ tââ, ba nyê tèèpa göbërë âboro nâ tãmäägört tö da mä tû gö, ä é pwa mäjoro é nâ goo pwi popwaalé, mä é pa joro domî, o mä gé wê, nâ tââ, ti a goo nâ bë nî, é pai èpÛri pwi popwaalé, ba cê tãmäägöri mä dÛ nâ nûmê goo.

Pai pa dômê kè präci é wâro kè, mä é cögai, é nâ iri âboro mä au nîmîrî kè pwi

kanak, mā é cogai mwärä ê pai côôinä ê. Wâru tèèpa paa mā ilëri, nâ rë tuba tiëu wâro mā ê mäjoro wâro kë rë. Po dau mähnä ê mââgé nâ cöôbé gé nââ, ä kâ nâ, nâ jè tanîmîrî cöwä pwi bë, côô i nâ rî au pi tanämîn nâ, nââ cöwä tē pwi kanak, ê nâ puu ti mā mwäri kê, nâ pa ji é, pai inä wè pä, côô i nâ ri tē, ê pi tüâ kê, gö nâpô kê, béa kârä nâ mā gé wê, o mā ca pai töpö, cè âmü nâ èè, nâ o mā côôbé, gé nâ gomu kârä diri tèèpa âboro.

4- Pa cöwä pwöwéö kê präci, wê é pwiri, ê câmu kârä, cè pai pi wädé wè, ê wâro kârä diri tèèpa âboro, nâ wâro nâbë görö Calédonie, tapo nâ goo au tapo wè, ti a goo cè pwädèrè, ba, nâ o tââ, cè jè âmu näigé mā präci, nâ o tââ nââ, ê cèrè göröpuu nâ bë.

Pä âboro, nâ wâro nî, nâ côôinäri tē rë, ê pai tââ goo kë rë, pai pa cimä Calédonie, nâ o côô inä rî tē rë mwärä, nâ rë wâro ni, ba nâ rë gö goro wakèri, ê pai pi töötéri wè ê nâpô. Rë nyê wä nââ, pai pa tââ bori wè, ê pai pi gù kârä wakè, mā ê pai pa pärä wè mwâni, mā ê pai pa pärä wè, ê pä näporomé wakè, nâ pi tü, mā wéari, mā töémîrî wâro kë pwi âboro. Nâ inä pä, ê pai pa, pä näporomé wakè kë tèèpa kanak, nâ po dau cä rë wâru nâ goo, ä o nyê pwa cè câmu nâ inä, ä, o nyê töpö cawi.

O nyê côô mwärä, mā tanîmîrî pä, ê mwärä pèrè pubu goo âboro nâ, cä ca kanak, nâ ê pä wakè, nâ, nââ mā wâro nâpô, nâ rë wâro goo mwärä.

Nâbë, nâ o nyê pwa mā tââ, ê pëé kârä ê pai tu nê âboro, nâ tömê nâ tââ görö Calédonie, ba, nâ wëi lë mā tèèpa aporo nâpô, nâ, rë tââ nââ caapwi pubu, nâ rë mā pi wârori, mā rë töpari, ê näigé kë rë döpaé, nâ caapwi.

Pai cê mähnä kë âmu Calédonie, ä o béé, ê mwânî nâ o câmü tärä pai nââ wakè mā cê nââ wakè, béré mwärä ê mwânî nâ imêai mwärä tèèpa âboro, nâ o cê pärî tärä mā tēpiri pä nâ poromé wakè, ba nâ wéari, ba kë tèèpa tââ nî, ê wakè nâ tââ.

Pwi nâ rë pii, nâ Matignon, nâ parui juin 1988, pai nûmä tèèpa âboro Calédonie, pä nâ rë nââ co, ê piäi, ba nâ rë ca pai pi wii, ê jè pai wâro, nââ pwärä mô, nâ pi tü dèrè göiri.

Du î jè nâja pwi cö, o nyê tēpiri, jè au tapo, nâ o côôinäri nâ puu ti mā mwäri kë pwi kanak, nâ o pi tââ béa kârä, cè pai pi töpö wè, ê pwi nâ pii, ê jèürü âboro, nâ wâro görö nâpô Calédonie, mā ê pi pwagéri mā präci, ê pi tüâ, ti a goo, nâ tââ tärä nâpô, êdiri pi tüâ görö pô kê.

Pwi pèrè béa, nâ, pèrè kârä cogai âboro. Ê pèrè nâbë, nâ, pèrè tärä nâ jè pi côô jè, ba nâ bërëcaari ê wâro kë tèèpa âboro. Ê pèrè nâ ba mē, nâ ê pèrè nâ jè tu nê jè, nâ nââ cè wâro kâ jè nâ caapwi.

Näpô präci, nä é jè pa coo popai kê, pä, é pärä wiä näpô Calédonie, nä nâä pwi näigé bèèpwiri.

5- Wè tèèpa töpö boo nëê rë, nä gö au pi popai kërë nä Matignon, nä rë jè pi dëba co näimä pä, o caapwi popai kê rë, nä rë töpö, ä, o mä gé wê, nä tödërë diri tèèpa tâä Calédonie, ba nä tawèri rë goo.

Popai bë, nä é töpö mä pëcéri, tärä du îjè mä du äjè näja, cè pai pärä wè näpô Calédonie, mä, cè pai pëcéri wè, cè cämü nä töpö, ti a goro nä é cèü é awé näpô präci.

Ê pai pwa, mä o wârori, mä töpö nä èè, nä, wè näpô präci, nä pwa, ba nä o mä pa coo, nä nâä, ê wärä pwärä tura präci.

Côôinârî diri, nû mä wapwii, nâä, nä puu ti mä mwäri kê pwi kanak, nä dëba pwéla ri pä, é nyê tâä goo, wè ukai mäinä kê, ä, dë nä pii ru, mä pwi a tâä nâä, tii kärä popwaalé, wërë kaa, au tâä kê tèèpa ukai mäinä, nä nâä, é pä nä poromärä wakè kê pwi popwaalé, wërë kaa cè pai töpö wè, cè wärä pwärä tura kê tèèpa ukai mäinä, ä wéari mä wârori, ê cämü kärä tämängä kê pwi kanak, ä nä töpö cè cèrë nä èè, mä cèrë mwânî, ba nä o töpi wè, ê pwärä ila nä mé gé nâä wâro goo nä puu, ba nä béré, pai nâä cööbé mwânî gé nä puu, ä nä caapwi goo cè cämü, nä côôinârî mä paari, ê wâro kê pwi kanak, nâä näpô kê, gé nâä au pii popai, mä o jè wërë pwiri, cè au pi töémîrî wè dopa é.

Gé nâä, pä nä poromärä wakè, nâä näpô Calédonie, nä, rë mä dëba pwélari, ê ämû pai pwa wè, nä o pi näigé märä cè pai tâä wè pä: é jè pa cöwä pwöwéö kê näpô präci: ê pèrë popai nä é jè dëba coo wärä tura mäinä, kärä näpô Calédonie, nä, o jè nyê nä èè, ä, o mä töpö cè tèèpa âboro, nä o pa cimä rë, ba nä rë deba pwélari pwi bë, ä gé wê, ä rë mä töpö wakè goo.

Nä pèrë bèèpwiri, o pwa cämü nä o côô pä, é tè géré pärä bwëti, i ämû pai côô tèèpa âboro Calédonie, nä o côôinârî tärä, pé ba, 47bë, nä pagari, ä mä tèèpa pä nä goo, nä tuba näbwé, ê pèrë bèèpwiri, nä é tâä, pwi nä jè o inä, jè jè nyê tâä goro näpô kä jè acari, nä inä pâ wè pwiri, cè pai dëba co wè.

Jèuru âboro nä o nâä tè rë tërù, ba, nä o wëi lè nä o pagari, tèèpa nä poromê jè, nä rë tâä nâä ê wä, nä rë pitiri nä wê, tärä tèi mä tüârî pai pärä kärä näpô Calédonie, nä, o nyê äco, ê âboro, nä ca göiri pai tâä kërë Calédonie.

Côô mä cè mäinä, pai tâä wërë wakè mwâni, o mä pa coo pä nä èè, ba nä wädé pai pämarî wakè, kê tèèpa âboro, nä jè göiri, nä rë tâä näpô Calédonie.

Nä ru i pwa géri pai pa pitüä kê ru, näpô präci mä näpô Calédonie, nä, pai inä wè pä, ca pai pa cimä du pwöwéö kê ru, é nyê pi panüä jacari präci. Ê pèrë nä èè, nä

o panüä, mä tapo töpö, ê âmu pai pwa. Ê pèrè pai tëwè mwärä, nä o mä panüä, wiärä jèru näja mä parui nä jè pa coo, ä nä päri tära pä, paari ê cê paari. Ê pai tëwè, nä ticè pi wäjué cöwä, pai inä wè pä, é tââ pwi nä jè inä goo pä, ê pwi nä panüä, nä, cä ca mä ca wäjué cöwä.

Ê näpô Calédonie, nä o nyê tûu tê, ê pi tu kë näpô präci, nä é nââ tè, è âboro kê, ba nä rë paari, mä nââ, ê tämängä kë rë, é pwa mä nââ mwärä mwâni kê, ba nä wâro ê pä nä pai të wè, nä é panüä.

Ê popai, nä mä dëba coo, ä nä mä cagai nä görö ti, tära pä näja mä parui, nä ba wä näigé. Näpô Calédonie, nä é wä goo ê mwânî nä töpö, ä ê pai pa pära wè, ê wakè mwânî, ä nä é wä nââ diri, ê nââ wakè, nä é töpö präci.

Nä jè paé du ijè mä du äjè näja, é panüä të Calédonie, ê nä èë goro cidépé, coda, cäda, tëpiri tê, pä, é jè ci acari, ja tëèpa näpô diri göröpuu, ä nä é mä töpö cè pai pi gù kê, ba nä é töötéri, ê pai töpö jè pä, jè tëèpa âboro präci, ma côô inä nä görö pwëpié pä, jè nyê tëèpa âboro nî, ä o mä tawèri tëpé nä, nä tawèri rë pä, nümä rë nä rë pa nëê rë, nëêrë näpô këre.

Nä rë pwa ûu nä goo, nä pai inä wè pä, é jè cèu é präci, gé näpô Calédonie.

Éloi Naaoutchoué
Tél. 80 85 96
BP 53 Ponérihouen
Nouvelle-Calédonie